3. Куракін О.М. Нормативне регулювання профілактики професійної деформації правоохоронця під час воєнного стану: європейський досвід. Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика. 2025. № 4 (16). С. 153-156. DOI: https://doi.org/10.32782/2709

4. Мердова О. М., Умрихіна І. О. Правила етичної поведінки поліцейських: формально-юридичні аспекти. Правовий часопис Донбасу. 2025. № 1 (90). С. 115-121. DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-90-115-121.

5. Стешенко Т. В., Ритова В. О., Хоменко А. В. Правила етичної поведінки державних службовців: міжнародні стандарти і національний досвід. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 5. С. 118-121. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/24.

Ілин Л.М.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри права
імені академіка УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИЧНОГО НАРАТИВУ ЯК НАПРЯМ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Сучасна правова політика держави дедалі активніше охоплює суспільні відносини, пов’язані не тільки з регулюванням актуальних соціальних процесів, а й зі ставленням суспільства до власного минулого. Саме тому історична пам’ять, способи інтерпретації ключових подій національної історії, офіційне вшанування їх учасників та жертв, правова оцінка тоталітарних режимів і протидія запереченню історично встановлених злочинів поступово формують особливий напрям правового регулювання. У зарубіжній юридичній науці цей феномен найчастіше розглядається через категорію «memory laws» – законів пам’яті, за допомогою яких держава нормативно визначає окремі рамки суспільного ставлення до минулого [1, p. 325-328].

Для України питання співвідношення права та історичного наративу набуває особливого змісту. Йдеться не лише про нормативне оформлення державної політики пам’яті, а й про протидію використанню історії як інструменту зовнішньої агресії. Російська федерація впродовж тривалого часу використовує історичні конструкції про нібито «єдиний народ», спільність політичної історії, природність перебування українських земель у складі російської держави та заперечення самостійності української державницької традиції. За таких умов історичний наратив перетворюється з переважно культурного та світоглядного явища на чинник державної, інформаційної та національної безпеки.

Ця трансформація простежується і в українському законодавстві. Важливим етапом його розвитку стало прийняття Закону України «Про засади державної політики національної пам’яті Українського народу» від 21 серпня 2025 р. № 4579-IX. Законодавець безпосередньо пов’язав політику національної пам’яті із протидією російській агресії та маніпулюванню історичними подіями, а саму державну політику національної пам’яті визначив як напрям державної політики, спрямований на створення правових, організаційних та економічних умов і гарантій відновлення та збереження національної пам’яті Українського народу, дослідження та популяризацію історії України [4].

Історичний наратив можна розглядати як структурований спосіб осмислення і представлення минулого, через який окремі історичні події включаються у загальну логіку розвитку держави і суспільства. Тому правовий захист історичного наративу не повинен означати встановлення державою єдиної обов’язкової версії історії. Його зміст полягає передусім у створенні правових гарантій збереження історичної пам’яті, доступності історичних джерел, належного вшанування жертв злочинних режимів, захисту української державницької традиції та протидії свідомому використанню фальсифікацій минулого для заперечення української державності.

Саме у цьому контексті доцільно розмежовувати правове забезпечення історичної пам'яті та юридичне примушування до певної інтерпретації історії. Зарубіжний досвід демонструє небезпеку надмірної криміналізації історичного дискурсу. Закон може бути інструментом захисту демократичного конституційного ладу і пам'яті про жертв злочинів, однак його використання для встановлення безальтернативної офіційної версії минулого здатне вступати в конфлікт зі свободою вираження поглядів, академічною свободою та принципами верховенства права [1, p. 331–335]. У сучасній європейській доктрині саме баланс між охороною історичної пам'яті та демократичними свободами розглядається як одна з центральних проблем правового регулювання минулого.

Особливість української ситуації полягає у тому, що правове регулювання історичної пам'яті розвивається в умовах тривалої зовнішньої агресії, частиною якої є історична дезінформація. А. Червятцова, аналізуючи українські закони пам'яті, звертає увагу на їхній зв'язок із ширшими «війнами пам'яті» та конкуренцією історичних наративів у відносинах України з росією та іншими державами [2, p. 121]. Тому в українських реаліях правовий захист історичної пам'яті не може оцінюватися виключно через класичну дилему «державне регулювання – свобода слова». Необхідно враховувати також безпекову функцію права, коли маніпулювання минулим використовується для делегітимації державного суверенітету, виправдання агресії та формування лояльності до держави-агресора.

Формування відповідного напряму української правової політики відбувалося поступово. До його складових належать правове визнання Голодомору 1932–1933 років геноцидом Українського народу; правова реабілітація жертв репресивних режимів; забезпечення доступу до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму; засудження комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів; нормативне визначення статусу борців за незалежність України у XX столітті; декомунізація та деколонізація публічного простору; охорона місць пам'яті; формування державної політики національної пам'яті. Закон України № 317-VIII, зокрема, не лише засудив тоталітарні режими, а й установив конкретні правові заборони щодо їхньої пропаганди і використання відповідної символіки [5].

Такий розвиток законодавства дає підстави вести мову про поступове формування в Україні системи правового захисту національної пам'яті, а не лише про сукупність окремих меморіальних норм. А. Іванова слушно пов'язує становлення українського «права пам'яті» з одночасним розвитком державної політики у сферах пам'яті, інформації та безпеки [3, с. 41–45]. З прийняттям у 2025 році спеціального рамкового Закону № 4579-IX ця система отримала більш виразну нормативну основу, оскільки політика національної пам'яті була безпосередньо інституціоналізована як окремий напрям державної політики.

Отже, правовий захист національного історичного наративу доцільно розглядати як самостійний складник сучасної правової політики України, що формується на перетині політики національної пам'яті, інформаційної безпеки та захисту конституційної ідентичності держави. Його особливе значення в умовах російсько-української війни зумовлене використанням державою-агресором історичних міфів як засобу заперечення української державності та легітимації агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Belavusau U., Gliszczyńska-Grabias A. The Remarkable Rise of 'Law and Historical Memory' in Europe: Theorizing Trends and Prospects in the Recent Literature. *Journal of Law and Society*. 2020. Vol. 47, Issue 2. P. 325–338. DOI: 10.1111/jols.12228.

2. Cherviatsova A. On the Frontline of European Memory Wars: Memory Laws and Policy in Ukraine. *European Papers*. 2020. Vol. 5, No. 1. P. 119–136. DOI: 10.15166/2499-8249/387.

3. Іванова А. «Memory Law» in Ukraine as a Modern Phenomenon: General Approaches, Prerequisites of Origin. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 41–53. DOI: 10.33663/1563-3349-2022-33-41-53.

4. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу : Закон України від 21.08.2025 № 4579-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2025, № 50, ст.219. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20?utm_source=chatgpt.com#Text

5. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26, ст.219. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/317-19?utm_source=chatgpt.com#Text/

Луцький Р.П.
доктор юридичних наук, професор,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»

СУВЕРЕНІТЕТ ТА КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ, СОЦІАЛЬНОЇ І ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Суверенітет України є фундаментальною ознакою її державності та невід'ємною передумовою існування незалежної держави. Він закріплений у Конституції України (ст. 1, 2), яка визначає Україну як суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. Поняття суверенітету включає верховенство державної влади на всій території країни, її повноту, неподільність та незалежність у міжнародних відносинах [3].

Суверенність означає, що жодна інша влада, як внутрішня, так і зовнішня, не має права втручатися у внутрішні справи держави. Це також передбачає виключне право держави встановлювати правові норми, формувати систему органів влади та забезпечувати їх функціонування. Як зазначає Гусарєв С.Д., суверенність є визначальною характеристикою держави, яка відображає її політико-правову природу та самостійність у здійсненні державної влади [1].

У науковій доктрині підкреслюється, що суверенітет є не лише юридичною категорією, але й політичною реальністю, яка визначає місце держави у світовому співтоваристві. Він проявляється через здатність держави ефективно реалізовувати свої функції, забезпечувати внутрішню стабільність і захищати національні інтереси.

Суверенітет поділяється на внутрішній та зовнішній. Внутрішній суверенітет означає верховенство державної влади всередині країни, тобто її здатність забезпечувати правопорядок, приймати обов'язкові для виконання рішення та здійснювати управління суспільством. Зовнішній суверенітет полягає у незалежності держави на міжнародній арені, можливості самостійно визначати свою зовнішню політику, вступати у міжнародні відносини, укладати договори та брати участь у діяльності міжнародних організацій.

Важливою складовою суверенності є територіальна цілісність держави. Конституція України закріплює принцип неподільності та недоторканності її території [3]. Це означає, що будь-які спроби зміни кордонів без волі народу є незаконними. У «Коментарі до Конституції України» підкреслюється, що територіальна цілісність є однією з ключових гарантій державного суверенітету та має забезпечуватися всіма органами державної влади [6].

Суверенітет також передбачає наявність ефективного державного апарату, здатного реалізовувати функції держави. У цьому контексті Закон України «Про державну службу» [2] визначає основні принципи функціонування державного апарату, зокрема професіоналізм, політичну нейтральність та служіння народу.